

УДК 342.415

Юрій Швець,*канд. екон. наук, доцент,
докторант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету*

ЗМІСТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ОСОБИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

Статтю присвячено висвітленню проблеми уточнення змісту категорії «право на охорону здоров'я». Проаналізовано змістовне та сутнісне співвідношення права на охорону здоров'я з іншими конституційними правами. На підставі проведеного аналізу зроблено висновок, що «право на здоров'я» є семантично ширшим, ніж поняття «право на охорону здоров'я»; вони співвіднесені як загальне та окреме; «право на охорону здоров'я» стосується специфічних проблем охорони здоров'я.

Ключові слова: право на охорону здоров'я, конституційні права, конституція.

Постановка проблеми. У Конституції України проголошено, що життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини є найвищою соціальною цінністю (ст. 3) [1]. У цьому конституційному приписі здоров'я визначено як цінність і первинну та вихідну передумову життєдіяльності кожної людини. Тому із численних прав, які передбачає Основний Закон нашої держави, можна виділити право людини на охорону здоров'я як право, яке гарантує її фізичне існування і є умовою забезпечення здійснення всіх інших прав людини. Законодавство України визначає здоров'я як стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів (ст. 93 Основ законодавства України про охорону здоров'я) [2].

Таке розуміння поняття здоров'я відображає преамбулу Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я. Наведене визначення має абсолютний характер, тобто за цією позицією формується межа ідеального здоров'я, що за зрозумілих причин залишається для більшості населення недосяжною. Але це не означає, що ті з осіб, які не є носіями такого ідеального стану, на практиці не наділені благом здоров'я. Отже, із цих позицій неможливо говорити про стан нездоров'я. Хворий також наділений благом здоров'я, яке відрізняється від його стану хвороби певними якісними та кількісними показниками. Так, М. Амосов вважав, що визначення здоров'я як комплексу нормативних морфофункціональних показників організму людини є недостатнім, оскільки необхідна ще й кількісна оцінка здоров'я [3, с. 57]. З висловлених міркувань і актуалізується потреба уточнення змісту конституційного права особи на охорону здоров'я.

В основу написання статті покладено аналіз норм міжнародного та національного законодавства, а також результати наукових пошуків таких учених, як М. Амосов, Р. Стефанчук, О. Пунда, В. Бігуна, В. Москаленко, О. Сосніна.

Метою статті є уточнення змісту конституційного права особи на охорону здоров'я з позицій національного та міжнародного законодавства і правничої науки.

Виклад основного матеріалу. Сучасна юридична наука має різні погляди та позиції щодо визначення права людини на здоров'я. Так, на думку Р. Стефанчука, право на здоров'я – це суб'єктивне право фізичних осіб, яке виникає щодо здоров'я як нематеріального блага та забезпечує володіння, користування, розпорядження цим благом, а також його правову охорону [4, с. 24].

О. Пунда вважає, що право на здоров'я можна визначити як особисте немайнове право людини (фізичної особи), сукупність різного роду правомочностей, пов'язаних із регулюванням відносин зі здійснення споживання блага здоров'я – самостійно або за допомогою інших осіб у сфері приватного життя, що продовжується упродовж всього життя [5, с. 82]. Але при цьому, які б дефініції не надавались науковцями, право людини на здоров'я є абсолютним невід'ємним правом, яким вона наділена від народження. Воно займає провідне місце в усій системі особистих прав людини та громадянина.

Окрім різних підходів до тлумачення дефініції «право людини на здоров'я» та дискусій щодо правової коректності використання цього терміна, актуальним є питання забезпечення такого права. На думку В. Бігуна, забезпечити права людини означає створити умови, за яких вони поважаються та визнаються як державою, так і особою, а також ефективно реалізуються, за потреби захищаються за допомогою права [6, с. 18].

Стаття 49 Конституції України недвозначно закріплює, що «кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування» [1]. При цьому невизначеним є те, хто саме цей «кожен»: громадянин України, іноземний громадянин, апатрид чи біпатрид, особа без громадянства. Провівши аналіз нормативно-правових актів із питань правового положення іноземців та численних міждержавних та міжнародних актів, конвенцій, угод, з'ясували, що норми Конституції щодо охорони здоров'я стосуються всіх осіб, незалежно від їх громадянства чи відсутності такого. Але питання їх безоплатності набагато складніше. Усе зрозуміло стосовно громадян України, які прожива-

ють у країні. Саме для них «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (ч. 3 ст. 49) [1]. Чи можуть не громадяни України скористатися цим правом – питання відкрите і дискусійне.

Зміст конституційного права на охорону здоров'я деталізується у Розділах I і II Конституції України. У ст. 3 Основного Закону чітко зазначено: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю».

Більше того, Конституція свідчить, що «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Згідно із цією статтею життя і здоров'я людини віднесено до головних національних і соціальних цінностей, відповідальність за охорону яких бере на себе держава. Таким чином, право громадянина на життя і здоров'я ототожнюється із правом на охорону його життя і здоров'я державою. У цьому можна повністю погодитися з В. Москаленком, який об'єднує згадані поняття у формулі ПЗ/ПОЗ [7, с. 25].

Безпосереднє відношення до реалізації конституційного права особи на охорону здоров'я має ст. 49 Конституції України, якою визначено, що «кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування». Конституцією також передбачено, що «охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних

програм». Основний Закон не уточнює змісту цих програм, але в ньому відчувається намагання гарантувати реалізацію такого права: «Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; наявна мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності» [1].

Ця сама стаття містить положення, які свідчать про профілактичну спрямованість охорони здоров'я, оскільки зазначає, що «державна дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя».

Указані напрями реалізації конституційного права на охорону здоров'я доповнюються ст. 50 Конституції України, якою визначено: «Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується доступ до інформації про стан довкілля», яка «ніким не може бути засекречена». Так, якщо порівняти чинні конституційні норми, що стосуються профілактики здорового способу життя, зі схожими конституційними нормами інших країн, то вважаємо, що Конституцією України не на належному рівні передбачено заходи із профілактики здорового способу життя. Наприклад, охорона здоров'я у Словаччині визначається як система заходів, спрямованих на попередження виникнення й обмеження поширення порушення здоров'я, поліпшення здоров'я шляхом піклування про здорове життя та робоче середовище, пропаганда здорового способу життя закладами з охорони здоров'я [8].

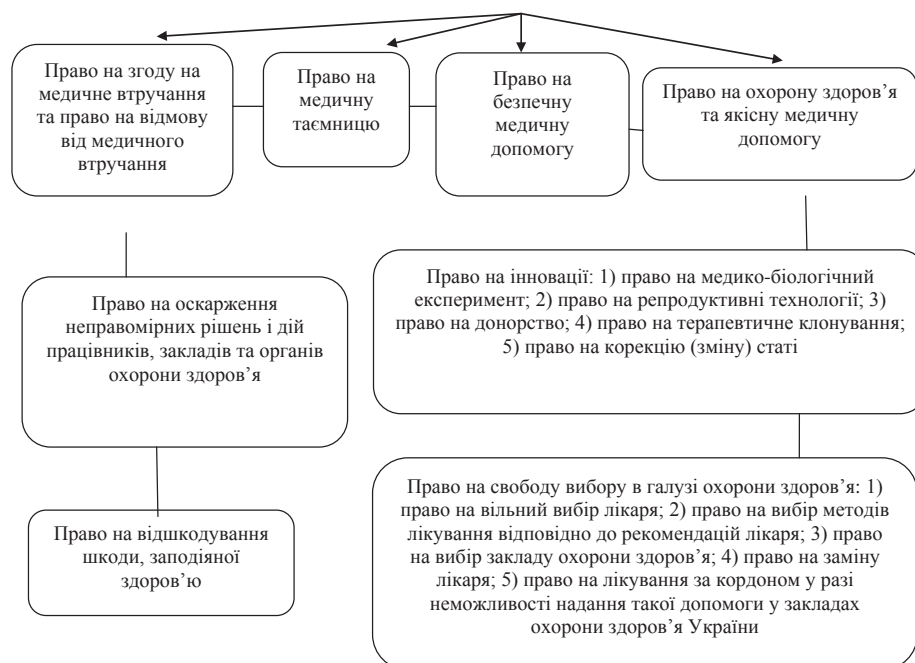

Рис. 1. Основні складники конституційного права на охорону здоров'я

Аналіз конституційних норм про право особи на охорону здоров'я дозволив нам виокремити такі складники цього права, які уточнюють його зміст (рис. 1).

Хоча поняття «право людини на здоров'я» і «право людини на охорону здоров'я» семантично близькі, вони мають суттєві значеннєві відмінки та відмінності.

Право людини на здоров'я охоплює широкий спектр явищ і практик, пов'язаних зі здоров'ям. До цього спектра безпосередньо належить і право на охорону здоров'я.

Тож право людини на охорону здоров'я доцільно розглядати як частину права людини на здоров'я.

Звісно, можна ще запропонувати поняття «право на медичний догляд» або «право на адекватний рівень здоров'я» тощо, які точно окреслять той чи інший вузький аспект права людини на здоров'я. Або можна скористатися незручним для використання формулюванням зі ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права: «Право на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я» [9]. Однак такі неологізми посилять термінологічний різнобій і мало послугують для опису феномена здоров'я.

Незважаючи на етимологічну близькість, як зазначає О. Сосніна, юридична теорія розрізняє поняття охорони і захисту прав людини [10, с. 42]. М. Воробйов визначає охорону як конституційну засаду, принцип діяльності держави, а захист – як діяльність суду щодо реалізації цього принципу в кожному конкретному випадку [11, с. 24]. Поняття «захист прав» визнається більш вузьким поняттям порівняно з «охороною прав». Інститут захисту прав починає застосовуватися у разі порушення цих прав. Охорона прав має більш широкий спектр конституційного впливу і направлена на забезпечення та створення відповідних умов їх реалізації.

Висновки

Проведений нами аналіз дозволяє визначити у широкому розумінні *охорону здоров'я як сукупність заходів політичного, економічного, правового, соціального, культурного, наукового, медичного, санітарно-гігієнічного та протиепідемічного характеру, спрямованих на збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я кожної людини, підтримання її доволі активного життя, надання їй медичної допомоги в разі втрати здоров'я.*

Відповідно до широкого тлумачення цієї суспільної практики можливо окреслити комплекс базових заходів, державних, колективно-групових та особистісних дій, спрямованих на захист життя і здоров'я кожної людини та всього населення.

Вузький підхід, який переважно був притаманний радянській правовій парадигмі [12; 13], передбачає, що конституційне право на охорону здоров'я – це забезпечена (гарантована) державою можливість особи отримати медичну допомогу або за допомогою інших медичних заходів забезпечити підтримання свого здоров'я

на належному рівні або його відновлення у разі необхідності.

Вважаємо, що у вузькому значенні *охорону здоров'я доцільно розглядати як систему правових, соціально-економічних та лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я людини.*

Нами визначено, що Конституцією України та міжнародними документами передбачено: людина, незалежно від раси, релігії, політичних переконань, економічного та соціального становища, має право на найвищий досяжний рівень здоров'я. Кожен має право для збереження свого здоров'я, тобто для комплексного соціального благополуччя, мати доступ до їжі, одягу, житла, природних ресурсів, якісного та доступного в економічному і географічному сенсі медичного догляду та необхідного соціального обслуговування. Держави повинні вжити заходів для створення умов, що сприяють реалізації права людини на здоров'я і забезпечити можливість його судового захисту в разі порушення.

Право людини на здоров'я включає в себе як свободи, так і права. До конституційних свобод належать, наприклад, свобода контролю за своїм здоров'ям і тілом, включно зі статевою та репродуктивною свободою. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок вбачаємо дослідження взаємозв'язків свобод та прав людини у сфері охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
3. Амосов Н. Раздумья о здоровье / Н. Амосов. – М. : Мол. гвардия, 1978. – 190 с.
4. Стефанчук Р. Цивільне право України : [навч. посіб.] / Р. Стефанчук. – К. : Прецедент, 2005. – 448 с.
5. Пунда О. Поняття та зміст права на здоров'я / О. Пунда // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. – № 3–4 (7–8). – С. 79–84.
6. Бігун В. Судове право розуміння у механізмі забезпечення прав людини / В. Бігун [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bihun.in.ua/jushits/jurhit/article/632/>.
7. Москаленко В. Рекомендація права на життя та права на здоров'я в Конституції України, її відповідність міжнародному законодавству: стан проблеми та перспективи / В. Москаленко // Науковий вісник Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця. – 2005. – № 1–2. – С. 23–32.
8. Zakon Narodnej Rady Slovenskej Republiky z 24 augusta 1994 «O ochrane zdravia ljudi» // ASPI. – 2004.
9. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
10. Сосніна О. Удосконалення юридичного механізму захисту прав людини / О. Сосніна // Матеріали II регіональної наукової конференції «Проблеми

державотворення і захисту прав людини в Україні» (лютий 1996 р.). – Л., 1996. – С. 41–45.

11. Воробьев М. Охрана гражданских прав – конституционный принцип советского государства / М. Воробьев // Проблемы действия и совершенствования советского гражданского процессуального законодательства : межвуз. сб. научных труд. – Свердловск, 1982. – С. 22–29.

12. Воеводин Л. Конституционные права и обязанности советских граждан / Л. Воеводин. – М. : МГУ, 1972. – 300 с.

13. Волков В. Конституционное право на охрану здоровья советских граждан / В. Волков // Конституция СССР и правовое положение личности. – М. : Ин-т государства и права АН СССР, 1979. – С. 98–103.

Статья посвящена проблеме уточнения содержания категории «право на охрану здоровья». Проанализировано содержательное и сущностное соотношение права на охрану здоровья с другими конституционными правами. На основании проведенного анализа сделан вывод, что понятие «право на здоровье» является семантически шире по сравнению с понятием «право на охрану здоровья»; они соотносятся как общее и отдельное; «право на охрану здоровья» касается специфических проблем здравоохранения.

Ключевые слова: право на охрану здоровья, конституционные права, конституция.

The article considers the problem of the content of the category «right to health care». The content and the essence of the right to health protection in relation to other constitutional rights are analyzed. On the basis of the analysis, it was concluded that the «right to health» is semantically broader, compared with the concept of «right to health care»; they are correlated as general and separate; «right to health care» refers to specific health problems.

Key words: right to health protection, constitutional rights, constitution.

